

POSTATI DEO STVARANJA MITA: RAZMIŠLJANJA PREVODIOCA

Iskreno govoreći, savremenu poljsku književnost sam počela da prevodim zahvaljujući Olgi Tokarčuk i Miškinom mlinu za kafu.

Pre mnogo godina, na samom kraju prošlog veka, našla sam se u Vroclavu, u letnjoj jezičkoj školi za strance. Jednom prilikom sam upitala profesorku kojeg bi savremenog poljskog autora preporučila da pročitam. Ona je bez razmišljanja odgovorila – Olgu Tokarčuk. U knjižari je bilo nekoliko knjiga, ali su mi ruke same krenule prema *novitetu* – romanu Pamtivek i druga doba. Iako sam još uvek slabo znala poljski jezik, čitala sam s uživanjem, koristeći svaki slobodan trenutak. A oduševila sam se i odeljkom naslovljenim „Doba Miškinog mlina“. Sećam se da sam se vozila metroom, držeći u rukama knjigu, a pod prstima sam osećala glatkoću belog porcelana i hladnoću mesingane drške; unaokolo se prostirao seoski pejzaž i lebdeo miris sveže mlevene kafe. Istovremeno su mi navirale misli o Platonovim eidosima, o Grotinom divovskom *kamenom* mlinu iz nordijske mitologije, o Miškinom mlinčiću za kafu kao mikrokosmosu u odnosu na makrokosmos velike vodenice i kao axis mundi u odnosu na čitav Pamtivek. Osetila sam da jednostavno moram da podelim ovo osećanje s prijateljima i poznanicima. Takođe sam želela da spajam reči tako da iz neuhvatljivih emocija, uspomena iz detinjstva i iskustva pretočenog iz drevnih mudrih knjiga stvorim slike – simbole. I shvatila sam da mogu to da radim prevodeći Olgine reči na svoj jezik.

Jednom je u nekom od intervjua Olga Tokarčuk rekla da teži da stvori „literaturu centra“, to jest književnost koja je napisana kao popularna i istovremeno otvorena za dubinsko iščitavanje i interpretaciju. *Pamtivek i druga doba* deluje upravo na takav način – daje mogućnost čitaocima da pate zbog sudbine junaka i poniru u metafore i mitologeme koje je autorka razasula po čitavom tekstu. Ova knjiga nam se ne otvara odmah. I, uzimajući je u ruke svaki naredni put, ne znaš koja će te uspomena iz detinjstva dozvati s njenih stranica, koji će se tebi poznati siže ili rečenica koju si nekad pročitao oglasiti. Na primer, već sama podela romana ne na poglavlja, nego na „doba“, vremenske odseke, odmah vas upućuje na *Knjigu Propovednikovu*: „Svemu ima vreme, i svakom poslu pod nebom ima vreme.“

Mišljenja sam, možda pomalo neskromnog, da je prevodilac najbolji kritičar i poznavalac autora kog prevodi. Prevodilac se udubljuje u tekst tek za nivo niže od stvaraoca tog teksta, i postaje uzoran čitalac kakvim bi ga želeo videti Umberto Eko. *Ja bih mogla da napišem naučni rad o svakoj knjizi koju sam prevela tokom čitave svoje prevodilačke karijere*. I najozbiljniji od tih radova bio bi posvećen Pamtiveku i drugim dobima.

Ono što me u Pamtiveku... neverovatno oduševljava jeste postavka „hronotopa“ – veze prostorno-vremenskih koordinata. Radnja romana je ograničena mestom koje je Olga izmislila: Pamtivek i njegova okolina periferija su civilizovanog sveta. Ona se odvija negde blizu Kjelca, nevelikog poljskog gradića na realnoj geografskoj karti. Na taj način Pamtivek kao da zauzima određeno mesto u realnom prostoru, ali istovremeno poseduje sva obeležja mitološkog prostora. Mitološka postavka sveta uvek započinje od uspostavljanja sakralnog centra, oko kojeg se organizuje kosmos. U kosmografiji Tokarčukove upravo se Pamtivek pojavljuje kao takva sakralna, središnja tačka. Iz njega sve proizilazi i u njega se sve vraća.

U konstruisanju vremena *Pamtiveka*... zapaža se isti onaj paradoks kao i u konstruisanju prostora. To je realno vreme, to jest upisano u linearnu skalu istorijskog vremena – događaji počinju 1914. godine, a završavaju se krajem XX veka. Ovde se nižu svi značajniji događaji poljske istorije – Prvi i Drugi svetski rat, Holokaust, kolektivizacija i socijalizam. Pritom vreme u romanu poseduje sva obeležja mitološkog: ono je sakralno, ciklično i paradigmatično. To je vreme prvobitnih događaja i prvobitnih predmeta. Ritam tamošnjem životu zadaje smena godišnjih doba, dana i noći, sunca i meseca, pojava prvog lišća i vreme njegovog opadanja. Ono što je opisano u romanu moglo bi se dešavati u bilo kom beloruskom selu, zato što je svako od njih na sličan način zatvoreno u granicama severajuga-zapada-istoka i takođe je tokom mnogih vekova propuštalo kroz sebe događaje svetske istorije.

Iako su junaci romana obični ljudi i opisuju se kao obični ljudi, oni takođe zauzimaju odgovarajuća mesta u opštoj mitološkoj slici sveta. Svakom od njih se može naći mitološki ili književni pandan. Tako, na primer, roman, kako i dolikuje epskom pripovedanju, počinje od junakovog polaska u rat. Mihal Nebesni predstavlja oličenje večitog lualice, Odiseja, koji napušta Itaku i posle dugih stranstvovanja vraća se u domovinu. Njegova žena Genovefa sjedinjuje u sebi likove Penelope, koja čeka muža vodeći domaćinstvo i odbijajući proscje, i svoje imenjakinje, kraljice Ginevre, čije se srce kidalo između ljubavi prema mužu, kralju Arturu, i njegovom vitezu Lanselotu. Devojka ulice s nadimkom Strna, odrastajući, stiče obeležja čuvarke Pamtiveka i njegovih tajni, samim tim odgovarajući trojednoj boginji-majci iz raznih mitoloških sistema. Oličavajući arhetip čudesnog začeca i rođenja, ona rađa dete žbuna anđelskog korena. I posle, kad njena kći poželi da se uda za čoveka kojeg ova mrzi, Strna će konačno postati nalik na boginju plodnosti i, kao grčka Demetra, postavlja uslov da kći leto provodi s njom, a da se samo tokom zimskih meseci vraća mužu.

Knjiga se završava svojevrsnim izlaskom van granica mitološkog vremena i prostora. Slično kao u grčkoj mitologiji, prema Hesiodu, vreme počinje zlatnim vekom, a završava se gvozdenim, koji je istovremeno tačka završetka ciklusa i tačka izlaska iz mitološkog vremena u realno istorijsko. Junaci ili umiru, konačno postajući deo Pamtiveka, deo mita, ili napuštaju svoj svet bez nade u povratak tamo, prelazeći onu sakralnu granicu koju je povukla autorka.

Kad je Olga Tokarčuk dobila Nobelovu nagradu, beloruski novinari, nemajući mogućnosti da je intervjuišu, pitanjima su opsedali mene – prevodioca. I ja sam se osećala kao njen ambasador u našoj zemlji. Više puta su me molili da uporedim Olgu s nekim piscem ili spisateljicom, da kažem na koga ona podseća ne bi li je lakše smestili u nekakve granice, odredili odgovarajuću policu za nju. Ona meni ne liči ni na koga, ona je apsolutno samosvojna. Ona se nigde ne ponavlja, a pritom ostaje verna opštem motivu svog stvaralaštva – putovanjima i prelasku granica. Svaka njena knjiga napisana je drugačije i, sedajući da radim, svaki put se dugo prilagođavam novom jeziku pripovedanja, novom stilu, ritmu i zvuku. I svaki put želim da zahvalim dragoj autorki za to što dopušta da postanem deo stvaranja novog kosmosa, nove knjige.

*(S beloruskog prevela **Svetlana Bogojević**)*